

РЕЦЕНЗІЯ

Тетяни Ярославівни Данилюк-Терещук,

кандидата філологічних наук, доцента,

на дисертацію Моклиці Ганни Володимирівни

**«Епістолярій письменника у методології психоаналітичного дослідження
(на матеріалі творчості Лесі Українки)»**,

подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії

з галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія

Актуальність дослідження

Для сучасного українського літературознавства письменницький епістолярій став одним із найважливіших і найцікавіших аспектів дослідження життєтворчості того чи того митця. Певна річ, такий інтерес спричинено специфікою жанру, його документальністю й інформативністю, а також можливістю самопредставлення адресанта. Та от з-поміж численного листування українських письменників, дослідники раз у раз вибирають листи Лесі Українки (до прикладу, В. Агеєва, Т. Гундорова, О. Забужко, Н. Зборовська, С. Кочерга, Л. Мірошніченко, М. Моклиця, С. Романов, В. Савчук, А. Швець та ін.).

Апелює до епістолярію письменниці й Ганна Моклиця, обравши до його вивчення й осмислення методи та прийоми психоаналізу, який беззаперечно має «великий ресурс при вивченні особистості письменника і його творчості» (С. 15). Важливо, що такий підхід водночас відображає психологічний портрет Лариси Косач-Квітки, сприяє дослідженню її мистецької спадщини, проектується на сучасну культурно-політичну ситуацію як «приклад життєвої сили», а також розглядається як «терапевтична цінність літератури» (С. 15). З огляду на це дисертація Ганни Моклиці є актуальною і потрібною.

Наукова новизна результатів дисертації

У дисертації Моклиці Ганни Володимирівни вперше у вітчизняному літературознавстві епістолярій Лесі Українки став об'єктом психоаналітичного дослідження із залученням методів, які застосовують психоаналітики у психоаналітичній практиці. Запропонована дисертанткою методологія літературознавчого дослідження, основана на теорії психоаналізу З. Фрейда, з урахуванням еволюції поглядів ученого і цілісного бачення психічного механізму та структури психіки творчої особистості.

Важливо, що за посередництвом дослідниці і в її перекладі з німецької мови, можна ознайомитися з основними положеннями праць психоаналітика, а саме: *Drei Abhandlungen zur Sexualtheorie* (Три нариси по теорії сексуальності), 1905; *Die Verdrängung* (Витіснення), 1915; *Triebe und Triebchicksale* (Потяги та їх долі), 1915; *Zeitgemäßes über Krieg und Tod* (Роздуми про війну та смерть), 1916; *Traure und Melancholie* (Печаль і меланхолія), 1917; *Das Ökonomische Problem des Narzißismus* (Економічна проблема нарцисизму), 1924; *Thomas Woodrow Wilson: A Psychological Study* (Томас Вудро Вільсон: психологічне дослідження), 1932.

Безумовно, новаторською є запропонована Г. Моклицею періодизація життєвого шляху Лесі Українки і відповідне прочитання творів письменниці з акцентуацією на важливі «прошарки змісту», як-от: «Блакитна троянда» як сублімація об'єктних стосунків, «Одержима» як сублімація ненависті, «Бояриня» як сублімація потягу смерті, «Камінний Господарь» як сублімація Едипового конфлікту, «Орґія» як сублімація внутрішнього конфлікту між Воно і Над-Я (С. 19). Отже, дисертантка пропонує цікавий підхід до розуміння творчості Лесі Українки – рухатися зсередини особистості до творчої діяльності.

Теоретичне і практичне значення результатів дисертації

У теоретичному плані дисертація Ганни Моклиці вирізняється обґрунтуванням застосування психоаналітичної методології та виборі тих

аспектів теорії, які необхідні для вироблення цілісної концепції психоаналітичного дослідження в літературознавстві.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що їх можна системно застосовувати для психоаналітичних досліджень у літературознавстві й конкретно в осмисленні епістолярію та творчості Лесі Українки.

Наукова обґрунтованість результатів дослідження

Наукові положення, висновки і результати, які представлено в дисертації Ганни Моклиці, оцінюємо як теоретично й емпірично обґрунтовані та достовірні. Вони базуються на використанні теорії класичного психоаналізу З. Фрейда, теорії жіночої сексуальності Дж. Мак Дугал та Г. Дойч, теорії об'єктних стосунків Д. Віннікота та М. Кляйн, елементах наратологічного підходу (П. Баррі, І. Ялом). Метод психоаналітичної інтерпретації застосовано до епістолярію та творчості Лесі Українки; біографічний метод використано для виявлення в епістолярію і творах письменниці її життєвої історії як цілісного наративу (С. 19).

Загальні висновки в дисертації логічні і переконливі. Вони вповні висвітлюють хід дослідження, поставлені завдання й результати проведеної роботи.

Фактів, які б свідчили про недостовірність наведеної в дисертації інформації, не виявлено.

Рівень виконання поставленого наукового завдання

Визначені в дисертації завдання Ганна Моклиця виконала на високому науковому рівні. Здобувачка чітко сформулювала мету дослідження, для її досягнення логічно й послідовно визначила завдання та доцільні методи. Представлений текст кваліфікаційної наукової роботи демонструє, що Моклиця Г. В. опанувала методологією наукової діяльності, уміло застосовує її на практиці, а отже, оволоділа необхідними для рівня доктора філософії компетенціями.

Апробація результатів дисертації

Основні положення й результати дисертаційної праці висвітлено в 6 одноосібних та 1 колективній публікації (Web of Science), з них 3 – у фахових виданнях категорії Б. Здобувачка брала участь у всеукраїнських і міжнародних конференціях, виступаючи з доповідями, які корелюють із темою наукового дослідження і його результатами.

Усі публікації Моклиці Ганни Володимирівни, їх фахова апробація під час виступів на наукових конференціях у 2020–2023 рр. відображають визначені авторкою ідеї, проаналізований матеріал і висновки.

Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу

Рецензована робота є самостійним завершеним дослідженням. Вона має належну структуру, яка зумовлена метою і завданнями дослідження. Дисертація містить вступ, три розділи з підрозділами і висновками до них, загальні висновки, список використаних джерел (231 позиція). У розділах роботи послідовно представлено концепцію, яка відкриває можливості через дослідження глибинних психічних механізмів рухатися до творчого процесу і його результатів, тобто конкретних творів Лесі Українки. Перший розділ «Психоаналітична теорія і літературознавча методологія» має 7 підрозділів, в яких висвітлено теоретичні аспекти психоаналітичної теорії та її застосування в літературознавчому контексті. Наголошено, що теорія З. Фрейда як цілісна концепція містить такі складники як: теорія потягу та його долі, сексуальності, структури психіки, механізму повтору та впливу об'єктних відносин на формування психіки. Зауважено, що теорія психоаналізу дає можливість поринути у несвідоме, зрозуміти причинно-наслідкові зв'язки, пізнати глибинну сутність людини, а у поєднанні з літературознавчою методологією це дозволяє по-новому інтерпретувати художній текст та психологію письменника. В другому розділі «Епістолярій Лесі Українки в аспекті психоаналізу», який містить 4 підрозділи, увагу зосереджено на аналізі епістолярію Лесі Українки та виявленні елементів

несвідомого, витіснених переживань. Застосування теорії психоаналізу як концепції психічних механізмів та їх елементів, спонукало дослідницю запропонувати свою періодизація життєвого шляху Лесі Українки: дитинство (1871 – 1882), підлітковий період (1883 – 1895), період спроб сепарації (1895 – 1901), період конкуренції з матір'ю та активної сепарації (1901 – 1907), період остаточної сепарації і активної сублімації (1907 – 1913). Ретельно випрацьованим і системним здається й запропонований дисертанткою підхід до проблеми «складних стосунків» Лесі Українки з Оленою Пчілкою. Дисертантка через аналіз листів проводить паралель між материнським образом і хворобою. Цікавими й слушними тут видаються міркування про психічне життя Лариси Косач у різні вікові періоди. Важливо, що в роботі вдумливо наголошено, що не варто однозначно трактувати фатальність взаємин матері й доньки, коли йдеться про онтологію творчо обдарованих особистостей. Вважаємо, що усе це по-новому розкриває специфіку художнього письма Лесі Українки і посутньо поглиблює розуміння біографічного світу не тільки письменниці, але й родини Косачів загалом. У третьому розділі «Програвання травматичного досвіду у драматургії Лесі Українки», дисертантка у п'яти підрозділах показала практичне застосування власної методики дослідження. На матеріалі епістолярію і п'яти драм Лесі Українки оприявлено внутрішні конфлікти, які поставали в той чи той період життя письменниці. Зазначено, що художні тексти письменниці містять явні чи приховані конфлікти як з рідними, так і з собою.

Загальні висновки в дисертації Моклиці Г. В., на нашу думку, логічні, переконливі, аргументовані. Вони вповні висвітлюють виконання поставлених завдань та результати проведеної дослідницької роботи.

Оформлення і обсяг роботи відповідають вимогам, встановленим освітньо-науковою програмою «Філологія».

Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях

Висловлені в дисертації положення та ідеї є самостійними й оригінальними. Аналіз тексту дисертації дає підстави констатувати дотримання здобувачкою вимог академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Дисертація Ганни Володимирівни Моклиці – оригінальне дослідження на цікаву й актуальну тему, а тому викликає зустрічні думки, запитання й побажання.

1. У кожній науковій роботі цінними є ідеї. В пропонованому дослідженні чимало цікавих ідей, гіпотез, присутніх коментарів. Надважливою видається думка дослідниці, висловлена у другому розділі роботи. «Іноді, – зауважує дисертантка, – Леся Українка мислить як людина, яка сама себе піддає психоаналізу» (С. 100). Тут дуже хочеться підтримати дослідницю, бо, насправду, Леся Українка і в листуванні, і в творчості постійно вдається до самоаналізу.

2. У листах письменниці чимало самохарактеристик. На нашу думку, це важливий з психологічної точки зору матеріал і його доречно було б актуалізувати в контексті творчості письменниці.

3. Другий розділ, в якому простежена психодинаміка особистості Лесі Українки (виділені етапи і їх зміст заперечення не викликають), вибудовано на аналізі епістолярію письменниці. Відібрані для розгляду листи переважно ті ж самі, що їх зазвичай обирають для цитування й інші дослідники. Хотілося б побачити у цьому розділі, наприклад, дуже недооцінене листування Лесі Українки з Михайлом Павликом. До кожного пункту психодинаміки доречною бачиться історія-коментар тої чи тої події з життя письменниці чи людей її близького кола.

4. Прочитання кожної драми, яка стала об'єктом дослідження у третьому розділі, новаторське і переконливе. Але варто було б і тут розширити контекст. Наприклад, між «Блакітною трояндою» і «Одержимою»

було «Прощання», невеликий діалог, але дуже важливий у темі кохання Лесі Українки. На нашу думку, цей текст посутньо вписався б у концепцію, яка лягла в основу інтерпретації двох драм.

5. Не зайвим було б ширше залучити в аналізі «Одержимої» листування з Ольгою Кобилянською, оскільки в ньому найбільше відвертих зізнань Лесі Українки щодо глибоких переживань, пов'язаних з історією її взаємин із С. Мержинським.

Висловлюючи коментарі та пропозиції, переконані, що кожен дослідник має право на захист та аргументацію власних переконань, тому сподіваємося на конструктивну дискусію.

Загальний висновок

За своїм фаховим спрямуванням, науковою новизною і практичним значенням дисертація Ганни Моклиці відповідає спеціальності 035 Філологія галузі знань 03 Гуманітарні науки.

Загальна оцінка дисертації

Дисертація Моклиці Ганни Володимирівни повністю відповідає вимогам МОН України до наукових праць дослідницького жанру. Дисертація «Епістолярій письменника у методології психоаналітичного дослідження (на матеріалі творчості Лесі Українки)» є завершеною науковою працею, в якій її авторка отримала нові науково обґрунтовані результати.

Дисертація відповідає вимогам п. 6–9 Постанови Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 «Про затвердження порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами) та наказу МОН України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 р. за № 155/30023,

а її авторка, Моклиця Ганна Володимирівна, заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія.

Рецензент:

доцент кафедри історії та культури української мови
факультету філології та журналістики

Волинського національного університету

імені Лесі Українки,

кандидат філологічних наук, доцент

Тетяна ДАНИЛЮК-ТЕРЕЩУК

